

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS NACIONALINIAM SAUGUMUI UŽTIKRINTI
SVARBIŲ OBJEKTŲ APSAUGOS ĮSTATYMO NR. IX-1132 13 STRAIPSNIO
PAKEITIMO IR LIETUVOS RESPUBLIKOS BŪTINŲJŲ PRIEMONIŲ, SKIRTŲ
APSISAUGOTI NUO TREČIŲJŲ ŠALIŲ NESAUGIŲ BRANDUOLINIŲ ELEKTRINIŲ
KELIAMŲ GRĖSMIŲ, ĮSTATYMO NR. XIII-306 4 STRAIPSNIO PAKEITIMO
ĮSTATYMŲ PROJEKTŲ

1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai.

Lietuvos Respublikos Seimas, siekdamas, kad kaimyninės trečiosios šalys, plėtodamos branduolinių elektrinių statybų projektus, atsižvelgtų į Lietuvos Respublikos interesus, ypač dėl statybos aikštelių parinkimo, ir laikytųsi aukščiausių tarptautinių aplinkosaugos bei branduolinės ir radiacinės saugos reikalavimų ir savo įsipareigojimų šiose srityse, taip pat atsižvelgdamas į tai, kad šalia Lietuvos tankiai apgyvendintų teritorijų ir sostinės Vilniaus Baltarusijoje, Astravo rajone, statoma branduolinė elektrinė (toliau – Astravo AE), kuri, beje, jau pastatyta ir pradėjo veikti, kad Rusijos Federacijos Karaliaučiaus srityje pradėta ir šiuo metu laikinai sustabdyta branduolinės elektrinės statyba, kurią vis dar planuojama tęsti, ir į šių veiksmų potencialias grėsmes Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui, aplinkai ir visuomenės sveikatai, 2017 m. balandžio 20 d. priėmė Lietuvos Respublikos būtinųjų priemonių, skirtų apsisaugoti nuo trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių keliamų grėsmių, įstatymą.

Seimas, vadovaudamasis Būtinųjų priemonių, skirtų apsisaugoti nuo trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių keliamų grėsmių, įstatymo 3 straipsnio 4 dalimi ir atsižvelgdamas į Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertinimą dėl statomos Astravo AE, kuriam pritarta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. birželio 7 d. nutarimu Nr. 413, 2017 m. birželio 15 d. priėmė Lietuvos Respublikos Įstatymą „Dėl branduolinės elektrinės, statomos Baltarusijos Respublikoje, Astravo rajone, pripažinimo nesaugia, keliančia grėsmę Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui, aplinkai ir visuomenės sveikatai“. Šiuo įstatymu Astravo AE pripažinta nesaugia branduoline elektrine, kuri kelia grėsmę Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui, aplinkai ir visuomenės sveikatai.

Atkreiptinas dėmesys, kad 2013 m. Kinijos valstybinė energetikos bendrovė „North China Power Engineering“ (toliau – NCPE) įsigijo įmonę „Energetikos tinklų institutas“ (toliau – ETI), per kurią vykdo veiklą Lietuvos energetikoje – užsiima elektros energetikos objektų projektavimo ir rekonstravimo darbais. Šiuo metu ETI vykdo rangos darbus – Lietuvoje įrenginėja eksperimentinę baterijų energijos kaupimo sistemą. Tokios baterijos yra svarbi Baltijos šalių elektros energetikos sistemos sinchronizacijos su kontinentinės Europos tinklais projekto dalis, nes leis perimti Lietuvos perdavimo sistemos valdymą iš dispečerinės Maskvoje.¹

Tačiau tuo pačiu NCPE Baltarusijoje įgyvendina vadinamąjį Baltarusijos atominės energijos perdavimo ir tinklo sujungimo projektą (elektros tinklų renovavimas, elektros pastochių statyba ir modernizavimas), kad būtų galima vartoti Astravo AE gaminamą elektros energiją Baltarusijos viduje ir parduoti ją užsienio rinkoms. Astravo AE neatitinka tarptautinių normų ir kelia grėsmę Lietuvos ir visos regiono saugumui. Todėl Lietuva yra įsipareigojusi užtikrinti, kad Astravo AE pagaminta elektros energija nepatektų į šalies rinką, taip pat siekia Europos Sąjungos lygiu užtikrinti, kad nebūtų perkama trečiųjų šalių nesaugiose atominėse elektrinėse pagaminta elektros energija.

NCPE dalyvavimas projektuose, kad Baltarusija galėtų parduoti Astravo AE gaminamą elektrą, kenkia Lietuvos nacionaliniams interesams, ir tai yra sunkiai suderinama su šios valstybinės

¹ Marius Jokūbaitis „Valstybinė Kinijos kompanija plūša Astrave, o jai priklausanti Kauno bendrovė Lietuvoje ėmėsi energetinio eksperimento“, LRT.lt, 2021 m. sausio 26 d., <<https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1329155/valstybine-kinijos-kompanija-plusa-astrave-o-jai-priklausanti-kauno-bendrove-lietuvoje-emesi-energetinio-eksperimento>> [Žiūrėta 2021-01-28].

Kinijos kompanijos dalyvavimu per ETI Lietuvos įgyvendinamuose strateginiuose energetikos projektuose. Tačiau Nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių objektų apsaugos koordinavimo komisija (toliau – Komisija), kuri turi vertinti tokio pobūdžio sandorių galimas rizikas ir grėsmes nacionaliniam saugumui, elektros perdavimo sistemos operatoriaus „Litgrid“ sudarytos sutarties netikrino, nes jos vertė neviršijo 10 proc. praėjusių metų įmonės pajamų.

Tiesa, patikrą gali inicijuoti Vyriausybė; ministras; pati Komisija; nacionalinį saugumą užtikrinančios institucijos; Valstybinė energetikos reguliavimo taryba; valstybės arba savivaldybės vykdomoji institucija, kuri yra valstybei ar savivaldybei nuosavybės teise priklausančių akcinės bendrovės ar uždarnosios akcinės bendrovės akcijų valdytoja (kuriai šios akcijos perduotos valdyti patikėjimo teise) arba kuri įgyvendina valstybės ar savivaldybės įmonės savininko teises ir pareigas; savivaldybės, kurios teritorijoje esančioje apsaugos zonoje investuotojas siekia vykdyti (vykdo) veiklą ar įsigyti turto, vykdomoji institucija; nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbi įmonė dėl apsaugos zonos teritorijoje veikiančio investuotojo, kai įmonės veiklos teritorija yra toje pačioje apsaugos zonoje, gavę duomenų, kad investuotojo veikla ar sandorio šalis kelia grėsmę nacionaliniam saugumui. Tačiau šie subjektai ne visada laiku gali sužinoti apie tokius nedidelės vertės sandorius.

Todėl, siekiant užkardyti minėtas rizikas ir grėsmes parengtas Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui strateginę reikšmę turinčių objektų apsaugos įstatymo Nr. IX-1132 13 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (toliau – Nacionaliniam saugumui strateginę reikšmę turinčių objektų apsaugos įstatymo pakeitimai). Jame siūloma įpareigoti nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbias įmones pranešti Komisijai apie sandorius, nepriklausomai nuo jų vertės, jei jos turi duomenų, kad sandorio šalis tiesiogiai ar per tarpininkus dalyvauja įstatymu pripažintų nesaugiomis trečiųjų šalių branduolinių elektrinių projektų įgyvendinime arba projektuose, skirtuose užtikrinti būsimus tokių elektrinių gaminamos elektros energijos pardavimus. Taip pat šiuo tikslu parengtas ir Lietuvos Respublikos būtinųjų priemonių, skirtų apsisaugoti nuo trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių keliamų grėsmių, įstatymo Nr. XIII-306 4 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (toliau – Būtinųjų priemonių, skirtų apsisaugoti nuo trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių keliamų grėsmių, įstatymo pakeitimai). Jame siūloma įtvirtinti, kad kompanijos, dalyvaujančios Astravo AE projekto įgyvendinime arba projektuose, skirtuose užtikrinti būsimus Astravo AE gaminamos elektros energijos pardavimus, tiesiogiai arba per tarpininkus negalėtų dalyvauti Lietuvos įgyvendinamuose strateginiuose energetikos projektuose.

2. Įstatymų projektų iniciatoriai ir rengėjai.

Įstatymų projektų iniciatorius – Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas Laurynas Kasčiūnas. Įstatymų projektus parengė Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininko patarėjas Simonas Klimanskis.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai?

Nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių objektų apsaugos įstatyme numatyta, kad Komisija atlieka Lietuvos Respublikos ar užsienio investuotojo arba trečiosios valstybės investuotojo, kuris siekia vykdyti ar vykdo veiklą nacionaliniam saugumui užtikrinti strategiškai svarbiame ūkio sektoriuje, patikrą dėl atitikties nacionalinio saugumo interesams. Komisija taip pat tikrina nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių įmonių ketinamus sudaryti ir jau sudarytus sandorius, t. y. ar sandorio šalis atitinka nacionalinio saugumo interesus.

Šio įstatymo 11 straipsnyje yra apibrėžti kriterijai, kurių bent vieną atitinkantis investuotojas laikomas keliančiu riziką nacionalinio saugumo interesams arba neatitinkančiu nacionalinio saugumo interesų. Pagal 11 straipsnio 1 dalies 8 punktą, „vadovaujantis kitais įstatymais, <...> investuotoju negali būti konkrečios trečiosios valstybės investuotojas arba negali būti vykdoma konkreti veikla, kuri įstatymu yra pripažinta kelianti grėsmę Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui“. Šiuo atveju tokia veikla gali būti laikoma nesaugios Astravo AE statyba ar šios elektrinės veikla, jos užtikrinimas. Tai reiškia, kad investuotojai, dalyvaujantys įstatymu pripažintos nesaugios branduolinės elektrinės statyboje trečiojoje šalyje ar jos veikloje, su tokios elektrinės veikla

susijusios elektros energetikos infrastruktūros plėtros projektuose, arba priklausantys subjektui, dalyvaujančiam nesaugios branduolinės elektrinės statyboje trečiojoje šalyje ar jos veikloje, su tokios elektrinės veikla susijusios elektros energetikos infrastruktūros plėtros projektuose, gali būti pripažįstami neatitinkančiais nacionalinio saugumo interesų.

Tačiau, kalbant apie sandorius, kurių patikrai taikomi tie patys Nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių objektų apsaugos įstatymo 11 straipsnyje nustatyti kriterijai, įstatymo 13 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „Nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbios įmonės Komisijos darbo tvarkos apraše nustatyta tvarka privalo pranešti Komisijai apie ketinamus sudaryti sandorius ar esminius jau sudarytų sandorių pakeitimus, kai sandorio vertė viršija 10 procentų praėjusių finansinių metų metinių įmonės pajamų <...>. Apie sandorio sudarymą taip pat privalo pranešti ypatingos svarbos informacinės infrastruktūros valdytojai pagal Viešųjų pirkimų įstatymą ar Pirkimų, atliekamų vandentvarkos, energetikos, transporto ar pašto paslaugų srities perkančiųjų subjektų, įstatymą, neatsižvelgdami į sandorio vertę, jeigu konkurso metu buvo keliami reikalavimai dėl tiekėjų, subtiekių, prekių, paslaugų ar darbų atitikties nacionalinio saugumo interesams.“ Tai reiškia, kad apie sandorius, kurių vertė neviršija 10 proc. metinių pajamų, o perkančioji organizacija nėra ypatingos svarbos informacinės infrastruktūros valdytoja, minėtos įmonės neprivalo informuoti Komisijos, ir jie nėra tikrinami dėl atitikties nacionalinio saugumo interesams.

Tačiau Nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių objektų apsaugos įstatyme nustatyta galimybė patikrą inicijuoti Vyriausybei; ministrui; Komisijai; nacionalinį saugumą užtikrinančioms institucijoms, kaip jos apibrėžtos Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme; Valstybinei energetikos reguliavimo tarybai; valstybės arba savivaldybės vykdomajai institucijai, kuri yra valstybei ar savivaldybei nuosavybės teise priklausančių akcinės bendrovės ar uždarnosios akcinės bendrovės akcijų valdytoja (kuriai šios akcijos perduotos valdyti patikėjimo teise) arba kuri įgyvendina valstybės ar savivaldybės įmonės savininko teises ir pareigas; savivaldybei, kurios teritorijoje esančioje apsaugos zonoje investuotojas siekia vykdyti (vykdo) veiklą ar įsigyti turto, vykdomajai institucijai; nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbiai įmonei dėl apsaugos zonos teritorijoje veikiančio investuotojo, kai įmonės veiklos teritorija yra toje pačioje apsaugos zonoje, gavę duomenų, kad investuotojo veikla ar sandorio šalis kelia grėsmę nacionaliniam saugumui. Tačiau, kaip minėta, šie subjektai ne visada laiku gali sužinoti apie tokius sandorius.

Toks reguliavimas palieka galimybę, kad ir nedidelės apimties, kompanijoms, kurios dalyvauja nesaugių branduolinių elektrinių trečiosiose šalyse projektų įgyvendinime arba projektuose, skirtuose užtikrinti būsimus tokiose elektrinėse gaminamos elektros energijos pardavimus, tiesiogiai ar per tarpininkus dalyvauti Lietuvos įgyvendinamuose strateginiuose energetikos projektuose.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama?

Nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių objektų apsaugos įstatymo pakeitimais siūloma įtvirtinti įpareigojimą nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbiai įmonei pranešti Komisijai apie ketinamą sudaryti sandorį, neatsižvelgiant į jo vertę, kai sandorio šalis yra susijusi su vykdoma konkrečia veikla, kuri įstatymu yra pripažinta keliančia grėsmę Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui, arba priklauso subjektui, kuris yra susijęs su vykdoma konkrečia veikla, kuri įstatymu yra pripažinta keliančia grėsmę Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui.

Būtinųjų priemonių, skirtų apsaugoti nuo trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių keliamų grėsmių, įstatymo pakeitimais siūloma nustatyti, kad investuotojas ar nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbios įmonės ketinamo sudaryti sandorio šalis, dalyvaujantys įstatymu pripažintos nesaugia branduolinės elektrinės statyboje trečiojoje šalyje ar jos veikloje, su tokios elektrinės veikla susijusios elektros energetikos infrastruktūros plėtros projektuose, arba priklausantys subjektui, dalyvaujančiam nesaugios branduolinės elektrinės statyboje trečiojoje šalyje ar jos veikloje, su tokios elektrinės veikla susijusios elektros energetikos infrastruktūros

plėtros projektuose, negali dalyvauti Lietuvos Respublikoje įgyvendinamuose energetikos sistemos projektuose.

Tikimasi, kad tai labiau apsaugotų Lietuvos nacionalinius interesus, nes būtų užkirstas kelias kompanijoms, kurios dalyvauja nesaugių branduolinių elektrinių trečiosiose šalyse projektų įgyvendinime arba projektuose, skirtuose užtikrinti būsimus tokiose elektrinėse gaminamos elektros energijos pardavimus, tiesiogiai ar per tarpininkus dalyvauti Lietuvos įgyvendinamuose strateginiuose energetikos projektuose.

Siūloma, kas teikiami įstatymų projektai įsigaliotų 2021 m. liepos 1 d.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymų projektus toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimtų įstatymų pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta?

Priėmus įstatymų projektus neigiamų pasekmių nenumatoma. Priešingai, būtų labiau apsaugoti nacionalinio saugumo interesai.

6. Kokią įtaką priimti įstatymai turės kriminogeninei situacijai, korupcijai?

Įstatymų projektai neturės įtakos kriminogeninei situacijai ir korupcijai.

7. Kaip įstatymų įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai?

Įstatymų projektai neturės įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai.

8. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą: kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios?

Priėmus įstatymų projektus, kitų teisės aktų priimti, keisti ar pripažinti negaliojančiais nereikės.

9. Ar įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymų projektų sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka?

Įstatymų projektai parengti laikantis Valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas, o įstatymų projektų sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

10. Ar įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus?

Įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir yra suderintas su Europos Sąjungos teisės aktais.

11. Jeigu įstatymams įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, kas ir kada juos turėtų priimti?

Įstatymams įgyvendinti nereikės įgyvendinamųjų teisės aktų.

12. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)?

Įstatymams įgyvendinti papildomų biudžeto lėšų nereikės.

13. Įstatymų projektų rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados.

Nebuvo gauta.

14. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiems projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas ir sritis.

„Nacionalinis saugumas“, „nesaugi branduolinė elektrinė“, „Astravo AE“, „energetikos sektorius“.

15. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai.

Nėra.

Seimo narys

Laurynas Kasčiūnas

Emanuelis Zingeris

Žygimantas Pavilionis

Raimundas Lopata

Audronius Ažubalis